

DOKTORI (PhD) ÉRTEKEZÉS TÉZISEI

KAPOSVÁRI EGYETEM
AGRÁR ÉS KÖRNYEZETTUDOMÁNYI KAR
Vadbiológiai és Etológiai Intézeti Tanszék

A doktori iskola vezetője:
DR. KOVÁCS MELINDA
MTA levelező tagja

Témavezető:
DR. MOLNÁR TAMÁS
egyetemi docens

HÁZIMACSKÁK TÁPLÁLKOZÁSVIZSGÁLATA HORVÁTORSZÁGI SZIGETEKEN ÉS EURÓPAI ÖSSZEGZÉSben

Készítette:
LANSZKINÉ SZÉLES GABRIELLA

KAPOSVÁR
2018

DOI: 10.17166/KE2018.001

1. A KUTATÁS ELŐZMÉNYEI, CÉLKITŰZÉSEK

A házimacska (*Felis silvestris catus*) természetes folyamat eredményeképp évezredek óta együtt él az emberrel, népszerű társállatunk. Emberi közvetítéssel a világ szinte minden pontjára eljutott, gyakran súlyos természetvédelmi problémákat, esetenként fajok kihalását okozza. Ezért a világ 100 legtöbb problémát okozó inváziós állatfajai között tartják számon.

Az Adriai-tenger szigeteire behurcolt házimacska táplálkozás-ökológiája és biodiverzitásra gyakorolt hatása ismeretlen ebben a régióban. Feltételeztük, hogy az Adriai-tenger mediterrán kis szigetein (Olib és Silba) a táplálék források lényeges különbségei miatt a településen belül élő (emberi gondoskodástól függő) és a külterületen élő elvadult (szabadon élő, embertől nagymértékben függetlenül fennmaradni képes) házimacsák táplálékszerző stratégiái különböznek. Predikciónk, hogy az elvadult házimacska, összehasonlítva a ház körül élő házimacskával a) gyakrabban ejt zsákmányul vadon élő állatokat, ezért b) a táplálék-összetétele fajokban gazdagabb és inkább táplálék generalista és opportunist.

Az európai *Felis* genusba tartozó macskák eltérő élőhely használata és az eltérő rendelkezésre álló táplálékforrások a táplálkozásukon is meg kell, hogy mutakozzon. Ezért feltételeztük, hogy a ház körül élő és az elvadult házimacska, valamint a vadmacska (*Felis s. silvestris*) táplálék-összetétele és táplálkozási niche-e különbözik. Európai irodalmi adatok felhasználásával e három macska típus táplálék-összetételeit közvetett vizsgálati módszerekkel (gyomor és ürülékminták alapján) vizsgáltuk, valamint a ház körül élő macska esetén összehasonlítottuk a közvetlen, nevezetesen prédá hazahordás alapján és közvetett vizsgálati módszerrel kapott értékeket.

Az Adriai-tenger szigeteinek egyik legelterjedtebb behurcolt emlős ragadozója a házi patkány (*Rattus rattus*); ismert fészekaljpredátor. Populációját részben a szintén fészekaljpredátor elvadult házimacska szabályozhatja. A szigeteken mindkettő gyakran fogyaszt madarakat, de a ragadozók tojásfogyasztását nehéz bizonyítani. Kérdésünk volt, hogy ezek a behurcolt emlősfajok mennyire befolyásolhatják a talajon, vagy bokrokon fészkelő madarak költési sikerét?

A sárgafejű királyka (*Regulus regulus*) októbertől ápriliséig az Adriai-tenger partvidékének és a szigetek nagyszámú telelője; a legkisebb madarak közé tartozik (5-7g). A hagyományos kőfalakon tenyésző ólomvirág (*Plumbago europaea*) folyamatosan virágzik októberig, így a virágzás végén legalább 30 napig van jelen a ragadós termése, ami a tollzatba ragadva veszélyezteti a kistestű madarakat. Az összeragadt tollak meggátolják a madarakat a szabad mozgásban, amelyek azután elpusztulnak vagy könnyebben válnak macskák, patkányok vagy ragadozó madarak zsákmányává. A vizsgálatunkat egy ilyen eset megfigyelését követően kezdtük el.

Célkitűzések

1. Az Adriai-tenger két kis szigetén végzett táplálék-összetétel vizsgálatban célunk volt összehasonlítani a házimacskák: típustól (ház körül élő vs. elvadult házimacska), időszaktól (ősz madárvonulás vs. tavaszi költés) és szigettől (Olib vs. Silba) függő táplálkozási szokásait.
2. Az Európai léptékben végzett meta-analízisben célunk volt irodalmi adatok alapján: összehasonlítani három macska típus (a ház körül élő és az elvadult házimacska, valamint a vadmacska) táplálék-összetételét és táplálkozási niche-ét, elemezni a földrajzi szélességtől függő niche-szélességbeli

eltéréseket, és a ház körül élő macska csoporton belül feltárni a vizsgálati módszerekből (közvetett vs. közvetlen) eredő táplálék-összetételbeli eltéréseket.

3. Az Adriai-tenger két kis szigetén végzett fészekaljpredációs tesztben (mesterséges fészkekkel és fészekaljakkal) célunk volt feltárni: hogy milyen lehet a talajon és bokrokon költő madárfajok fészekaljainak a túlélési esélye, a ragadozók gyurmatojáson hagyott nyomjelei segítségével azonosítani a ragadozókat, ebből következtetni a ragadozók természetes fészekaljak kifosztásában betöltött potenciális szerepére.
4. Az Adriai-tenger szigetein őshonos ólomvirág természetes csapdaként betöltött szerepének vizsgálata során célunk annak a kérdésnek a megválaszolása volt, hogy az ólomvirág a szigeteken telelő kistestű énekesmadarak természetes csapdájaként vehető-e figyelembe, vagy csak véletlen egyedi esetet figyeltünk meg és vizsgáltuk, hogy a házimacska predációs szerepe kimutatható-e?

A vizsgálatok fő célja az Adriai-tenger kis szigeteire behurcolt házimacska ökológiai szerepének jobb megismerése és állománykezelését elősegítő ismeretek gyűjtése volt.

2. ANYAG ÉS MÓDSZEREK

2.1. Adriai-tengeri szigeteken élő házimacskák táplálékösszetétel-vizsgálata

Vizsgált terület

Két kis horvátországi szigeten (Olib és Silba) 2008 őszi és 2009 tavaszi időszakában gyűjtött ürülékminták alapján vizsgáltuk a településen belül a ház körül élő és a külterületen élő elvadult házimacskák táplálkozását. A szigetek természetes növényzetét mediterrán erdő alkotja. A külterületeken extenzíven művelt olajfaligetek és évtizedek óta felhagyott területek találhatóak, míg a falvakban hagyományos kertművelés jellemző. A kerteket és a külső ültetvényeket hagyományos, 1-1,5 m magas kőfalak övezik.

Macska- és prédaállományok

Felmértük a macskák (vonal transzekt módszer és ürüléksűrűség-indexszámítás) és a fontosabb táplálék típusok, pl. kisemlősök (élvefogó csapdázás, fogás-jelölés-visszafogás módszer), madarak (sávos becslés), üregi nyúl (*Oryctolagus cuniculus*) (sávos becslés) és kőfalakon a gyíkok abundanciáját (sávos becslés).

Táplálkozásvizsgálat

A macska csoportok táplálék-összetételének meghatározása érdekében standard nedves technikára alapozott ürülékanalízist alkalmaztunk. A táplálék-összetételt kétféle módon adtuk meg: (1) az ürülékekben előforduló táplálékelemek („taxonok”) százalékos relatív előfordulási gyakoriságát (RE, $100 \times$ adott tápláléktaxon példányainak száma osztva az összes tápláléktaxon példányainak számával) határoztuk meg; (2) kiszámítottuk az előfordulási gyakoriságot (E; adott táplálékelemet tartalmazó ürülékek százalékos

aránya). A hat fő táplálék kategória: kisemlősök, üregi nyúl, madarak, hullók, gerinctelenek és házi táplálék. A táplálkozási niche-szélességet Levins képlettel számítottuk, majd standardizáltuk (B_A). A táplálkozási niche-átfedést Renkonen index-szel számítottuk. A táplálék-preferenciaszámításhoz Ivlev-féle indexet alkalmaztunk.

2.2. A házimacska és a vadmacska európai összehasonlító táplálékösszetétel-elemzése

Irodalomgyűjtés, változók kiválasztása

Táplálkozási adatokat Európára vonatkozóan főként elektronikus adatbázisok (Web of Science, Scopus, Science Direct) felhasználásával gyűjtöttünk.

Az elemzésünkben három macska típust különítettünk el: ház körül élő házimacska, elvadult házimacska és vadmacska. A minta típus ürülék ($n \geq 75$) vagy gyomor ($n \geq 22$) tartalom volt (közvetett táplálkozásvizsgálati módszerek). A ház körül élő házimacska esetén a préda hazahordást (közvetlen táplálék-összetétel vizsgálati módszer) szintén bevontuk az elemzésbe. A mintázási időszak egész éves vagy időszakos (legalább két évszakot lefedő) volt. A feldolgozásba csak azokat a közleményeket vontuk be, amelyek RE számítással kifejezett eredményeket (vagy N adatokat – táplálékelemenkénti esetszámokat) tartalmaztak. Tizenegy fő táplálék típust (kategóriát) különítettünk el: 1 – rágcsálók, 2 – rovarvők, 3– nyúlalakúak, 4 – ragadozó emlősök, 5 – patás nagyvadfajok (tetemből evés), 6 – házi koszt (pl. háziállatok, macskatáp), 7 – vadon élő madarak (és tojásuk), 8 – hullók, 9 – kétéltűek, 10 – halak és 11 – gerinctelenek. A vizsgálatokban szereplő gyomor- és ürülékminta-számokat az összehasonlító elemzés érdekében kvartilisek szerint osztályokba soroltuk. A földrajzi helyekhez feljegyeztük a

bioklimatikus jellemzőt (mediterrán vagy mérsékelt övi). Táplálkozási niche-szélességet (B_A) és niche-átfedést számítottuk (fent részletezve).

2.3. Adriai-tengeri szigeteken végzett fészkaljpredációs teszt

A FAP tesztet a falvak (Olib és Silba) külterületein végeztük 2009 májusában, szigetenként 6-6 helyszínen, ahol a növényzet a legalkalmasabb élőhely a földön fészkelő és a bokrokon fészkelő madarak számára. Fészkenként egy fűrj és egy hasonló nagyságú gyurmatojást helyeztünk ki. A fűrj (valódi) tojást a predációs ráta értékelésére, a gyurmatojást a ragadozó fog- vagy csőrnyomok azonosítása érdekében használtuk. Mind a hat helyszínen 5 talaj és 5 bokorfészket helyeztünk ki egymástól legalább 20 méterre; így a kísérletben mindkét szigeten 30 fészek a talajra és 30 fészek a bokrokra került. A műfészkeket a kihelyezés utáni első, negyedik és hetedik napon ellenőriztük.

2.4. Az ólomvirág közvetett predációs hatásának becslése

Olibon és Silbán, lakott és külterületi transzektok mentén 2008. októberében, tíz napos periódusban felmértük az ólomvirág borítást (a növény felületarányát) és a kistestű madarak populációját. Regisztráltuk azokat az eseteket (predációs eseményeket), amikor a virágzó ólomvirágon és közvetlen mellette énekesmadár maradványokat találtunk.

2.5. Statisztikai értékelés

Adriai-tengeri szigeteken élő házimacskák összehasonlító táplálékösszetétel-vizsgálata

Többváltozós variancia-analízist (MANOVA, SPSS 11.0) alkalmaztunk a macska abundancia és állománysűrűség adatokon, ahol függő változó a sűrűség, vagy a relatív abundancia index értéke, fix tényező az időszak (október és május), a sziget (Olib és Silba) és az élőhely típus (falu és külterület) volt. A macska állománysűrűség, a macska, a nyúl, a madár és a gyík relatív abundancia adatait log-transzformáltuk. Páros t-próbával hasonlítottuk össze a két macska csoport Ivlev-féle preferencia-index és a táplálkozási niche-szélesség értékeit (normál eloszlások). Az előfordulási gyakoriság adatokra alapozva loglineáris elemzést alkalmaztunk (Bonferroni korrekcióval), hogy kimutassuk a táplálkozási különbségeket a macska csoporttól, időszaktól és szigettől függően. Az elemzés alapját a házi és elvadult macskák ürülékmintái jelentették, válaszváltozónak az adott táplálék típus mintákban való előfordulását (kimutatását) vagy kimutatásának hiányát tekintettük. A többváltozós modellben független változó volt a macska csoportja, az időszak és a sziget. Pearson korrelációt használtunk a kisemlősök, az üregi nyúl és a madarak kínálata és azok fogyasztása közötti összefüggés vizsgálatára.

A házimacska és a vadmacska európai összehasonlító táplálék-összetételének elemzése

Annak elemzése érdekében, hogy a bioklimatikus jellemzők (mediterrán vagy mérsékelt), a mintázási időszak (éves, vagy időszakos), a minta típus (gyomor vagy ürülék) és a mintaszám (1-4 kategória) hatással vannak-e a

táplálék-összetételre, többváltozós általános lineáris modellt (GLM) alkalmaztunk, ahol fix faktor volt a három macska típus (ház körül élő és elvadult házimacska, valamint vadmacska), kovariáns a bioklíma, a mintázási időszak, a minta típus és a mintaszám és válaszváltozó a 11 fő táplálék típus arcsin transzformált százalékos relatív előfordulási gyakorisága.

Egyváltozós variancia-analízist (ANOVA, Tukey post hoc teszt) alkalmaztunk a három macska típus táplálék-összetétele (11 fő kategória szerint) és a standardizált táplálkozási niche-szélessége (B_A) közötti különbségek feltárása érdekében. Spearman korrelációt alkalmaztunk a három macska típus esetén külön-külön a fontosabb táplálék típusok fogyasztási arányai közötti, valamint a fogyasztási arányok és a B_A és földrajzi szélesség értékek közötti összefüggés tesztelésére.

A földrajzi szélesség és a B_A különbségek kapcsolatát a három macska típus esetén külön-külön lineáris regresszióanalízissel és Mantel teszttel elemeztük. A Mantel tesztet XLSTAT 2014.5.03 program verzióval, permutációs teszttel (10000 permutáció), Pearson korrelációval végeztük. Szignifikáns korreláció esetén regresszióanalízist alkalmaztunk a földrajzi szélesség és a B_A közötti összefüggés leírására.

Kétmintás t-próbával hasonlítottuk össze a ház körül élő macska csoporton belül a préda hazahordás, valamint a gyomor és ürülék elemzés táplálékvizsgálati módszerekkel kapott fogyasztási adatokat (arcsin, RE). Hierarchikus klaszteranalízissel (R program) jelenítettük meg a három macska típus, valamint a ház körül élő macska esetén a kétféle (közvetlen és közvetett) táplálékvizsgálati módszerrel kapott európai irodalomból gyűjtött, 11 fő táplálék típusra vonatkozó arcsin transzformált táplálék-összetétel (RE) adatokat.

Fészkaljpredáció

Mayfield módszerét használtuk a fészkek valódi tojásainak napi túlélési rátáinak számításához, felhasználva a fészeknapok számát és az ismert fészkek (tojás) veszteség számát. Az épen maradt (sértetlen), az eltűnt és a különböző ragadozók (emlősök, madarak, kígyók) nyomjeleit rögzített gyurmatojások összehasonlítására bokorfészkek esetén 4×2 -es, talajfészkek esetén 5×2 -es kontingencia táblát használtunk.

Ólomvirág borítás

Az ólomvirág a faluban, illetve külterületen kapott borítás értékei közötti különbségek, valamint a szigetek (Olib és Silba falvak) közötti különbséget kétmintás t-próbával teszteltük a nem normál eloszlású adatok arcsin transzformációját követően.

3. EREDMÉNYEK

3.1. Adriai-tengeri szigeteken élő házimacskák táplálékösszetétel- vizsgálata

Macskák abundanciája

A macskák számított abundanciája (egyed/km²) lényegesen magasabb volt a falvakban, mint a külterületeken (180 vs. 0,4, MANOVA, $P < 0,0001$), magasabb volt ősszel, mint tavasszal (87 vs. 17, $P = 0,033$), de nem különbözött szigettől függően (Olib: 70, Silba: 59, $P = 0,416$).

Táplálék-összetétel, prédaválasztás és táplálkozási niche

Összesen 578 macska ürüléket gyűjtöttünk és elemeztünk (Olib: 325, Silba: 253). A fő zsákmányállatok **kisemlősök** voltak. Az elvadult macskák, összehasonlítva a ház körül élő macskákkal szignifikánsan gyakrabban (loglineáris elemzés) fogyasztottak kisemlősöket (E, 95,2% vs. 44,0%). Olibon tavasszal, míg Silbán ősszel volt gyakoribb ezek fogyasztása. **Preferálták** (E_i , Ivlev-féle index) a házi patkányt (elvadult macskák $E_i = 0,72$, ház körül élő macskák $E_i = 0,14$), kismértékben mellőzték a közönséges erdeiegeret (elvadult macskák $E_i = -0,18$, ház körül élő macskák $E_i = -0,08$) és a cickányokat (elvadult macskák $E_i = -0,30$, ház körül élő macskák $E_i = 0,00$). A különböző kisemlős taxonok preferenciája nem különbözött szignifikánsan a két macska csoport között (páros t-próba, házi patkány $P = 0,349$, erdeieger $P = 0,256$). A kisemlős készlet (100 csapdaéjszakára jutó új fogásszám) és a kisemlős fogyasztás nem mutatott szoros összefüggést (Pearson korreláció, $r_P = 0,79$, $P = 0,209$).

Madarakat gyakrabban ettek a ház körül élő macskák, mint az elvadult macskák (E, 12,7%, vs. 7,3%), továbbá gyakrabban fogyasztottak ősszel,

mint tavasszal (15,9% vs. 4,1%). Olibon a madár abundancia (n/km/nap) és a macskák madárfogyasztása szoros összefüggést mutatott (Pearson korreláció, $r_P = 0,99$, $P=0,025$). **Gyíkokat** gyakrabban fogyasztottak az elvadult macskák, mint a házi macskák (21,7% vs. 2,7%), gyakrabban Olibon, mint Silbán (15,9% vs. 8,6%) és ősszel, mint tavasszal (15,8% vs. 8,7%). A **házi táplálékot** (ételmaradék, háziállat, macskatáp) gyakrabban fogyasztottak a ház körül élő, mint az elvadult macskák (58,1% vs. 3,9%), gyakrabban Silbán, mint Olibon (41,3% vs. 20,6%), és gyakrabban ősszel, mint tavasszal (36,0% vs. 26,0%). A macska csoport hatása nem volt szignifikáns az **üregi nyúl** (4,3% vs. 1,5%) és a **gerinctelenek** (3,9% vs. 6,0%) fogyasztásában, valamint a többi fő hatás sem volt szignifikáns. A nyúl abundancia (n/km) és a nyúlfogyasztás nem mutatott szoros összefüggést (Pearson korreláció, $r_P = 0,46$, $P=0,248$).

A **táplálkozási niche** a ház körül élő és az elvadult macska esetén hasonló volt ($B_A = 0,27 \pm 0,070$ vs. $0,17 \pm 0,049$, páros t-próba, $P=0,191$), a táplálékuk átfedése 36-41%-ot tett ki.

3.2. Macska típusok európai összehasonlító táplálékösszetétel-elemzése

Különböző macska típusok táplálékainak eltérései

Az áttekintett irodalom (39 tanulmány, 53 helyszín) alapján, Európában a ház körül élő macskák 143, az elvadult macskák 70 és a vadmacskák 79 állatfajból fogyasztottak.

A három különböző macska típus táplálék-összetétele a 11 közül négy fő táplálék típusban tért el jelentősen. A ház körül élő macskák az elvadult macskákhoz és a vadmacskákhoz képest gyakrabban fogyasztottak házi táplálékot, míg a vadmacskák a ház körül élőkhez képest gyakrabban fogyasztottak rágcsálókat, rovarvöket és nagyvadból. Az elvadult

házimacskák rágcsálókat és házi táplálékot a vadmacskákhoz, míg rovarévöket a ház körül élő macskákhoz ettek hasonló arányban.

A rágcsálók (mint legfontosabb préda típus) fogyasztása negatív összefüggésben állt a házi táplálék fogyasztásával (Spearman korreláció, $r_s = -0,835$, $P < 0,001$) a ház körül élő macska esetén. Negatív összefüggést találtunk a rágcsálók és a nyúlalakuak fogyasztásában ($r_s = -0,578$, $P = 0,012$) a vadmacska esetén.

A táplálkozási niche-t befolyásoló tényezők

A ház körül élő macskák standardizált táplálkozási niche-e (B_A) szélesebb volt, mint a vadmacskáé, míg az elvadult házimacskáké nem különbözött lényegesen ezekétől. A táplálkozási niche-átfedés a ház körül élő és az elvadult házimacska, valamint a ház körül élő macska és a vadmacska között 59,9% és 56,4% volt, míg az elvadult házimacska és a vadmacska között 91,7% volt.

A B_A negatív összefüggésben állt a rágcsálófogyasztással az elvadult házimacska (Spearman korreláció, $r_s = -0,927$, $P < 0,001$) és a vadmacska esetén ($r_s = -0,957$, $P < 0,001$), míg pozitív összefüggésben állt a nyúl- ($r_s = 0,491$, $P = 0,039$) és hullófogyasztással ($r_s = 0,546$, $P = 0,019$) a vadmacska esetén, vagy a madárfogyasztással a ház körül élő macska esetén ($r_s = 0,636$, $P = 0,011$).

A földrajzi szélesség negatív összefüggésben állt a hullófogyasztással a ház körül élő macska (Spearman korreláció, $r_s = -0,564$, $P = 0,029$) és a vadmacska esetén ($r_s = -0,777$, $P < 0,001$), valamint a gerinctelenek fogyasztásával ($r_s = -0,677$, $P = 0,032$) az elvadult házimacska esetén.

Mindhárom macska típus esetén negatív lineáris volt az összefüggés a földrajzi szélesség és a B_A között. Az összefüggés azonban csak a vadmacska esetén (regresszióanalízis, $r = -0,511$, $P = 0,030$) volt szignifikáns, míg a ház

körül élő macska ($r = -0,373$, $P=0,170$) és az elvadult házimacska ($r = -0,511$, $P=0,131$) esetén nem volt statisztikailag alátámasztható. A földrajzi szélesség távolságok és a BA különbségek kapcsolatának eltérő alapú, permutációs teszttel végzett vizsgálata hasonló szorosságot, de a tényleges összefüggést jobban mutató szignifikanciát eredményezett (Mantel teszt, $R^2 = 0,077$, $P = 0,050$), míg az összefüggés szignifikáns volt az elvadult házimacska ($R^2 = 0,192$, $P = 0,029$) és a vadmacska ($R^2 = 0,295$, $P < 0,001$) esetén.

Közvetlen versus közvetett táplálékösszetétel-elemzés

A ház körül élő macskák zsákmányszerzésének közvetlen vizsgálata (préda hazahordás) esetén a közvetett vizsgálathoz (gyomor és ürülék) képest szignifikánsan gyakoribb volt a rágcsálók (kétmintás t-teszt, $P = 0,080$), a rovarrevők ($P < 0,001$), a madarak ($P < 0,001$) és a kétéltűek ($P = 0,014$) kimutatása, és ritkább a házi táplálék ($P < 0,001$) és az ízeltlábúak ($P = 0,018$) kimutatása. A három macska csoportot, valamint a ház körül élő macska esetén a kétféle vizsgálati módszert alapul véve, klaszteranalízissel legkevesbé különbözött a vadmacska és az elvadult házimacska táplálékösszetétele, míg leginkább különböztek a ház körül élő macskák: a vizsgálati minta típusától függően.

3.3. Adriai-tengeri szigeteken végzett fészekaljpredációs teszt

Napi túlélési ráta

Olibon a talajfészkekben a fűrjtojások 43%-a, a bokorfészkekben 40%-a predálódott. A fűrjtojások napi túlélési rátája a talajfészkekben 0,92, hasonló volt (Mayfield-teszt, $P = 0,847$), mint a bokorfészkekben (0,93). Silbán a talajfészkekben levő fűrjtojásoknak mindössze 33%-át, a bokorfészkekben

viszont 70%-át predálták. Silbán a fűrjtojások napi túlélési rátája a talajfészkekben 0,94, ami szignifikánsan ($P = 0,014$) magasabb volt, mint a bokorfészkeké (0,86). Olibon és Silbán a fűrjtojások napi túlélési rátája hasonló volt a talajfészkekben ($P = 0,408$) és a bokorfészkekben is ($P = 0,058$).

Olibon és Silbán a fészkealjpredátorok a talajfészkekben csak négy ill. két fűrjtojást törtek fel, miközben a bokorfészkekben a meghagyott fűrjtojások épen maradtak. Az Olibon és Silbán kihelyezett bokorfészkekből több fűrjtojás tűnt el (40 és 70%, a két sziget sorrendjében), mint ami a talajfészkekből eltűnt (30% és 27%, a két sziget sorrendjében).

Fészkealjpredátorok

Az épen maradt, az elvitt (eltűnt) és a különböző ragadozók nyomjeleivel jelölt gyurmatojások arányai lényegesen különböztek a talaj- és a bokorfészkek között Olibon (kontingencia teszt, $P < 0,0001$) és Silbán is ($P < 0,0001$). A két szigeten a **talajfészkekben** lévő gyurmatojások predációs mintázata szignifikáns eltérést mutatott ($P = 0,001$). Olibon a talajfészkekben megmaradt gyurmatojásokon kismélys nyomok (18 eset) domináltak, két tojás nagy valószínűséggel dolmányos varjútól származó csőrlyenyomatok maradtak hátra. Ezzel szemben Silbán a gyurmatojásokon a kistestű madarak (2 eset) és kismélysök (7 eset) mellett 5 tojás kigyóharapás nyomait találtuk. Mindkét szigeten a talajfészkekben tapasztalt veszteség legalább 17%-ért a házi patkány a felelős. A két szigeten a **bokorfészkek** kifosztásáért felelős ragadozó közösség hasonló volt (kontingencia teszt, $P > 0,05$). A bokorfészkekben lévő gyurmatojások nagy része eltűnt, de néhány fészkekben a megmaradt tojásokon nagy testű madarak csőrlyenyomatait találtuk. Kismélysök rágásnyomait a gyurmatojásokon egy-egy esetben regisztráltuk.

3.4. Az ólomvirág, mint a kistestű madarak természetes csapdája

Ólomvirágborítás, predációs események

A kőfalakon az ólomvirág borítás Olibon szignifikánsan (kétmintás t-teszt, $P < 0,001$) nagyobb volt a faluban ($0,63 \pm 0,162\%$), mint a külterületen ($0,01 \pm 0,008\%$), míg Silbán csak a falubeli kőfalakon fordult elő ($0,01 \pm 0,019 \text{ m}^2$). Az Olib faluban végzett felmérés során 19 madárfaj 921 egyedét figyeltük meg; leggyakoribb kistestű madárfaj a sárgafejű királyka volt.

A transzekteken végzett felmérések során összesen öt esetben tudtuk bizonyítani az ólomvirág madarakra gyakorolt közvetett hatását. Mind az öt esetet Olib belterületén regisztráltuk, Silbán és a külterületeken hasonló predációs esetet nem tapasztaltunk.

Madarak mortalitására gyakorolt potenciális hatás

Az Olib falu ($0,388 \text{ km}^2$) jelentős részét kitevő általunk felmért területen ($0,123 \text{ km}^2$), a 10 napos vizsgálati periódusban öt ólomvirághoz ragadásra visszavezethető királyka mortalitási esetet regisztráltunk. A becsült esetszám a teljes területen ($0,388/0,123 = 3,15$) $3,15 \times 5 = 15,75$. A telelő királykák októberben érkeznek a szigetekre, amikor még virágzik az ólomvirág. A virágzás és a vonuló, telelő madarak jelenlétének átfedése kb. egy hónap (30 nap) lehet. Amennyiben 10 napra $15,75$ „csapdába ejtési esemény” jut, akkor 30 napra $15,75 \times 3 = 47,25$ valószínűsíthető. Vagyis, a fenti gondolatmenet szerint legalább 47 királyka egyed eshetett az ólomvirág áldozatául Olibon, az ólomvirág $0,63\%$ -os kőfalborítása mellett.

4. KÖVETKEZTETÉSEK

4.1. Adriai-tengeri szigeteken végzett táplálékösszetétel-vizsgálat főbb megállapításai

A ragadozók eltávolítása az érzékeny ökoszisztémákból gyakran önmagában eredményes megoldás. A jelentősen átalakított és számos idegenhonos fajjal benépesített élőhelyeken a táplálkozási szinteken érvényesülő kaszkádméchanizmus hatása miatt azonban további lehetőségeket is figyelembe kell venni, melyről az Adriai kis szigeteken nincs tapasztalat. Az elvadult házimacska (mint csúcsragadozó) eltávolítása nem mindig a legjobb megoldás a préda védelme szempontjából, amennyiben a patkány (mint predátor) is jelen van. Hasonlóképp, lakott területeken, ahol a házimacska a behurcolt fajok (házi egér, patkányok, egyes madarak) jelentős ragadozója, a macska létszámának csökkentését vagy éjszakai aktivitásának csökkentését a patkányállomány csökkentésének kellene kísérnie. Bár az adriai szigeteken nem végeztek hasonló vizsgálatot vagy beavatkozást, a vizsgálatunk azt mutatja, hogy a macskák preferálják a táplálékszerzésük során a behurcolt és gyakori házi patkányt (házimacska pozitív hatása), ezért a természetvédelmi célú élőhely kezelés kérdését az adriai szigeteken is komplexen kell kezelni.

A házimacskák (különösen az elvadult macskák) gyakori gyíkfogyasztása veszélyeztetheti az Adriai szigetek őshonos gyíkfajainak populációit (házimacska negatív hatása). Az Adriai-tenger szigeteire vadászati céllal behurcolt üregi nyúl létszámának betegség (pl. myxomatózis) miatti csökkenése, valamint állományának folyamatos alacsony szinten tartása szabályozással a ragadozók (a macska) létszámának csökkenéséhez vezethet, ami közvetve az őshonos gyíkfajok állományainak és közvetlenül (mérsékeltebb a nyúl rágása) az őshonos növényfajok túlélését is

szolgálhatja. Másrészt, a nyúl állománycsökkenése a macskák keresőképének változását eredményezheti, más táplálék típusokra, például gyíkokra és kisemlősökre válhatnak.

4.2. Macska típusok európai táplálékösszetétel-elemzésének főbb megállapításai

Az európai irodalmak összehasonlító vizsgálata alapján az *“eltérő forrásokból eredő táplálkozási különbség”* hipotézis alátámasztható annyiban, hogy vannak eltérések a különböző macska típusok táplálék-összetételei és niche-szélességei között. A különbség különösen a ház körül élő házimacska és a vadmacska között jelentős (a táplálkozási niche-átfedés mérsékeltebb). A nagyrészt kisemlősökkel táplálkozó elvadult házimacska táplálék-összetétele azonban a vadmacskáéhoz hasonlít (a táplálkozási niche-átfedésük nagymértékű). Az elvadult házimacskák és vadmacskák az önfenntartásuk érdekében az elejtett prédát el is fogyasztják.

Európában északi irányban haladva a különböző típusú macskák táplálkozási niche-e szűkül, de a földrajzi szélesség és a táplálkozási niche-szélesség közötti negatív összefüggés szorossága macska típustól függően eltérő.

A ház körül élő macska, a közvetett módszerekkel vizsgált és kimutatott fogyasztás, valamint a préda hazahordás alapján kimutatott predáció közötti eltérés miatt valójában az elvadult házimacskához és a vadmacskához is közel áll.

4.3. Adriai-tengeri szigeteken végzett fészekaljpredációs teszt főbb megállapításai

Összességében, a fürjtojások napi túlélési rátái és a gyurmatojásokon hagyott predációs nyomok arra utalnak, hogy a bokorfészkeket elsősorban dolmányos varjak fosztották ki, míg a talajfészkek többféle fészekaljpredátor számára is elérhetőek voltak. Kimutattuk a házi patkány számottevő predációs szerepét. Nem tudtuk viszont kimutatni a házimacska fészekpredációját. Ugyanakkor más szigeteken végzett vizsgálatok szerint, az elvadult vagy szabadba kijáró házimacsák felelősek a madárállományokban tapasztalt veszteség jelentős részéért. Esetünkben az ismeretlen ragadozó (eltűnt fészekalj) kategóriában a többi ragadozó mellett házimacska is szerepelhetett, de jelentősége fészekaljpredátorként lényegesen kisebb lehet a feltételezettnél.

4.4. Az ólomvirág, mint természetes madárcsapda szerepéről tett főbb megállapítások

A sárgafejű királyka telelőterülete az ólomvirág elterjedési területével jelentősen átfed, emiatt az ólomvirág ragadós magháza a virágzás utolsó heteiben (októberben) a kistestű madarak számára számottevő mortalitási tényezőnek tekinthető. Ugyanakkor, alacsony ólomvirág borítás (<0,1%) mellett – amint azt Silba bel- és külterületén, valamint Olib külterületén tapasztaltuk – ennek a növénynek a kistestű énekesmadarakra természetes csapdaként gyakorolt hatása csekély.

5. ÚJ TUDOMÁNYOS EREDMÉNYEK

1. Az Adriai-tenger két kis szigetén (Olib, Silba) gyűjtött házimacska ürülminták elemzése alapján az elvadult házimacska, a ház körül élő házimacskához képest lényegesen gyakrabban fogyaszt kisemlősöket és gyíkokat, ritkábban házi táplálékot és madarakat, preferenciaszámítás alapján jobban preferálja a kártevő házi patkányt.
2. A *Felis* genus különböző típusainak, így a ház körül élő és az elvadult házimacska, valamint a vadmacska táplálékának európai meta-analízisével megállapítható, hogy a közvetett módszerekkel (ürülék és gyomortartalom analízis) vizsgált három macska típus táplálék-összetétele különbözik egymástól. A ház körül élő macska zsákmányejtése (préda hazahordás alapján) és zsákmányfogyasztása nem esik egybe, emiatt a táplálkozása valójában hasonlóságot mutat az elvadult házimacskáéhoz és a vadmacskáéhoz is.
3. Földrajzi grádiens mentén, északról Európa déli területei irányában haladva, mindhárom macska típusban nő a táplálkozási niche-szélesség.
4. Az Adriai-tenger szigetein végzett fészekaljpredációs teszt alapján kimutatható a házi patkány számottevő fészekaljpredációs szerepe, és ez nem alátámasztható a házimacska esetén.

6. JAVASLATOK AZ EREDMÉNYEK ELMÉLETI ÉS GYAKORLATI FELHASZNÁLÁSÁHOZ

- A szigeteken élő házimacskák táplálkozásbiológiájának alaposabb ismerete fontos a biodiverzitás megőrzéshez szükséges kezelések kialakításához. Javaslom a táplálkozásvizsgálatok alkalmazását természetvédelmi célú kezelések előtt és monitorozási céllal is.
- Az ürülékelemzés faunisztikai céllal alkalmazható más szigeteken is.
- A trófikus kaszkád tanulmányozása kiterjesztendő más szigetekre is.
- Javaslom a préda hazahordás felmérését internetes és személyes megkérdezésen alapuló kérdőíves módszerekkel, valamint az elvadult és a ház körül élő macskák nyakörves kamerás megfigyelését.
- A predációs viszonyok rögzítése fontos paraméter lehet a szigetek ökológiai állapotának monitorozásában. Ezért a madárfészkek túlélési rátáinak ismerete adott élőhelyen és időpontban fontos kiindulópont lehet a biodiverzitás megőrzése érdekében, a szigeteken is eltérő módon végzendő természetvédelmi célú élőhely kezelések miatt.
- A kistestű madarak ólomvirág általi „csapdába ejtésének” mértéke és közvetett predációs hatása a területtől (sziget, kőfalak jellege), továbbá a jelenlevő ragadozóktól és azok állományalakulásától függ. Az ólomvirág az Adriai-szigetek őshonos, védett növényfaja, ezért kíméletet érdemel.
- A házimacska az Adriai-tenger szigetein tradicionálisan házi kedvenc. A szigeteken ősszel hátra hagyott házimacskák folyamatos utánpótlást jelentenek az elvadult macskacsoport számára. Fontos lenne a gazdátlaná váló macskák kezelése (beazonosítás, gazda értesítése, befogás, állományszabályozás).

7. AZ ÉRTEKEZÉS TÉMAKÖRÉBŐL ÍRT KÖZLEMÉNYEK

Folyóiratban megjelent tudományos közlemények

Széles, G.L., Purger, J.J., Molnár, T., Lanszki, J. 2018: Comparative analysis of the diet of feral and house cats and wildcat in Europe. *Mammal Research* 63: 43-53. (IF₂₀₁₆= 1,069)

Lanszki, J., Kletečki, E., Trócsányi, B., Mužinić, J., **Széles, G.L.**, Purger, J.J., 2016: Feeding habits of house and feral cats (*Felis catus*) on small Adriatic islands (Croatia). *North-Western Journal of Zoology* 12: 336-348. (IF= 0,539)

Purger, J.J., Kletečki, E., Trócsányi, B., Mužinić, J., **Széles, G.L.**, Lanszki, J. 2015: Daily survival rates of eggs in artificial ground and shrub bird nest on small Adriatic Islands. *Ardeola* 62: 383-390. (IF= 0,696)

Purger, J.J., Kletečki, E., Trócsányi, B., Mužinić, J., Purger, D., **Széles, G.L.**, Lanszki, J. 2012: The Common Leadwort *Plumbago europaea* L. as a natural trap for the wintering Goldcrests *Regulus regulus*: a case study from Adriatic islands. *Journal of Biological Research* 17: 176-179. (IF= 0,618)

A DISSZERTÁCIÓ TÉMAKÖRÉN KÍVÜLI FONTOSABB PUBLIKÁCIÓK

Ragadozók táplálkozásökológiája témakör

Teljes terjedelmű angol nyelvű közlemények

- Lanszki, J., Bauer-Haáz, É.A., **Széles, G.L.**, Heltai, M. 2015: Diet and feeding habits of the Eurasian otter (*Lutra lutra*): experiences from post mortem analysis. Mammal Study 40: 1-11. (IF= 0,375)
- Lanszki, J., Nagypáti, N., **Széles, G.L.** 2015: Influencing factors of the occurrence of otters on southern and south-western catchment of Lake Balaton. Natura Somogyiensis 26: 129-138.
- Bauer-Haáz, É.A., Ferincz, Á., Szegvári, Z., **Széles, G.L.**, Lanszki, J. 2014: Fish preference of the Eurasian otter (*Lutra lutra*) on an abandoned fish pond and the role of fish sampling methods. Fundamental and Applied Limnology 184: 161-168. (IF= 1,00)
- Lanszki, J., Sárdi, B., **Széles, G.L.** 2010: Diet composition of a hand-reared stone marten (*Martes foina*) after its release and independence in a Hungarian village. Natura Somogyiensis 17: 297-302.
- Lanszki, J. **Széles, G.L.**, Yoxon, G. 2009: Diet composition of otters (*Lutra lutra* L.) living on small watercourses in southwestern Hungary. Acta Zoologica Academiae Scientiarum Hungaricae 55: 293-306. (IF= 0,514)
- Lanszki, J. Sárdi, B. **Széles, G.L.** 2009: Feeding habits of the stone marten (*Martes foina*) in villages and farms in Hungary. Natura Somogyiensis 15: 231-246.
- Lanszki, J. **Széles, G.L.** 2006: Feeding habits of otters on three moors in the Pannonian ecoregion (Hungary). Folia Zoologica 55: 358-366. (IF= 0,529)

Teljes terjedelmű magyar nyelvű közlemények

- Lanszki J., Szabó L., **Széles G.L.**, Kurys A., Heltai M. 2016: Kisemlősök, mint ragadozók potenciális táplálékforrásai Mike (Somogy megye) körzetében. Vadbiológia 18: 79-88.
- Lanszki J., Rozner Gy., **Széles G.L.** 2015: A Pogány-völgyi rétek Natura 2000 terület kisemlős közösségeinek vizsgálata, különös tekintettel az északi pocok (*Microtus oeconomus*) előfordulására. Natura Somogyiensis 27: 107-114.
- Lanszki J., **Széles G.L.** 2010: Vidrák táplálék-összetétele felhagyott halastó- és bányató rendszeren. Természetvédelmi Közlemények 16: 91-102.
- Lanszki J., **Széles G.L.** 2007: A Dráva-mellékén élő nyestek (*Martes foina*) tavaszi táplálék-összetétele. Somogyi Múzeumok Közleményei - B Természettudomány 17: 199-206.
- Lanszki J., Sugár L., Orosz E., **Széles G.L.** 2006: Hazai vidrák kondíciója és táplálék-összetétele post mortem vizsgálat alapján. Halászatfejlesztés 31: 147-153.
- Lanszkiné Sz.G.**, Lanszki J. 2005: Urbanizálódó ragadozó emlősök lakossági megfigyelése és megítélése két Somogy megyei faluban. Acta Agraria Kaposváriensis 9: 51-58.

Agrártörténet, néprajz témakör

Lektorált szakkönyvek

- Lanszkiné Sz.G. 2013: Fonó község története és néprajza. Fonó Községi Önkormányzat, Fonó, 228 pp.
- Lanszkiné Sz.G. 2007: Kisgyalán története és néprajza. Kisgyalán Községi Önkormányzat, Kisgyalán, 248. pp.